

אלעל

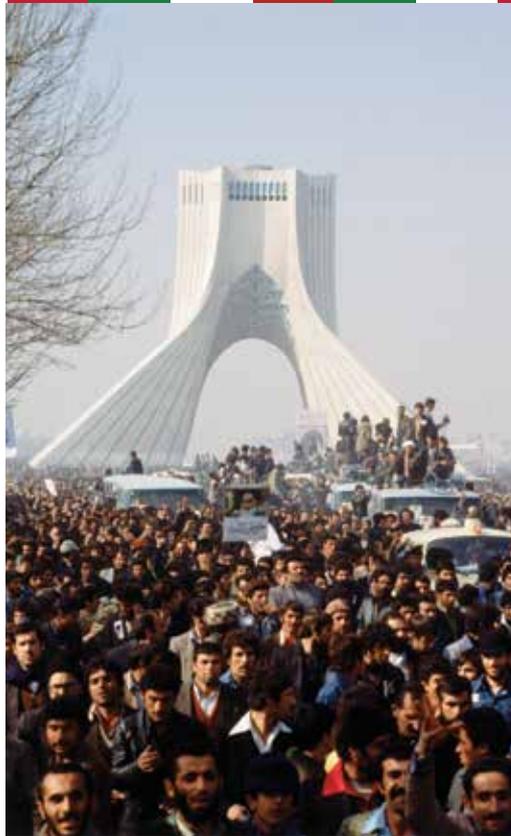
החזיקה הפרסית

עד לפני כחמישים שנה ישראלים עדיין התגוררו ועבדו באיראן. איך הגענו למלחמה ישירה וגלויה בין הצדדים, ומה יש לאיראנים נגדנו? יסודות הזהות של איראן המודרנית עשויים לספק הסברים | **דוד מנשרי**

יחסי ישראל איראן התהפכו על פיהם בעקבות המהפכה האיראנית. מפגינים תוקפים את משרדי אל על בשהרן, סתיו 1978

Kaveh Kazemi/Getty Images

גדרים לאומיים ונושאת מסר למדוכאים עלי אדמות בעולם כולו. בראשית המאה העשרים הטיף עבד אל-רחמן אל-כאָאָפִי להציב את הערבים כמנהיגי האסלאם, כפי שהיה בימי מוחמד, ולהאדרת המרכז במקָה, היא אָם אל-קָרא – מילולית אם הכפרים – כמרכז הגנה מפני המערב. המהפכה האסלאמית שאלה את תפיסתו של אל-כואכבי, אך הפנתה אותה לאיראן במקום לערבים. התפיסה שלפיה איראן היא מצודת האסלאם נמצאת כבר בדברי חומייני, והיא התעצמה בשנות התשעים. ככזו, איראן מחויבת להגן על האומה – מונח שבערבית מתייחס לכלל המאמינים באסלאם – ומנגד, על המוסלמים בעולם כולו להיחלץ להגנתה אם תעמוד בפני סכנה קיומית, משום שנפילתה היא בבחינת נפילתו של האסלאם. היומרה לעליונות איראנית מקבלת חיזוק גם מהמורשת של האימפריה הפרסית בגדולתה, שהייתה האימפריה העולמית הראשונה. איראן הייתה מרכזה של ציוויליזציה מפוארת, ושטחיה

המהפכה האסלאמית שהתחוללה ב-1979 הייתה נקודת מפנה בתולדות איראן החדשה, ותוצאותיה התבטאו הן במדיניות הפנים והן במדיניות החוץ. איראן הפכה מידידתה של ישראל לאויבתה. למרות שמאז המהפכה ניצבה איראן במרכז ההתעניינות הבינלאומית, היא נותרה במידה רבה בגדר חידה, בשל הרבדים ההיסטוריים הרבים המרכיבים את זהותה, הבאים לידי ביטוי במגמות אידאולוגיות ופוליטיות מגוונות.

במשולש הזהויות

המורשת של איראן החדשה מושתתת על שלושה נדבכים עיקריים. הראשון אימפריאלי, מלוכני ופרסי; השני אסלאמי שיעי; והשלישי – שנוצר במאתיים השנים האחרונות – מודרני ומערבי. הניסיונות לוותר באיראן המודרנית על אחד מהנדבכים הקודמים לא צלח. מוחמד רזא שאה פהלווי, ששלט מ-1941, ניסה למזער את מעמד הדת, להעצים את תרומת הציוויליזציה הפרסית, לטפח קשרים עם המערב ולהתבסס על המדע והטכנולוגיה שמקורם במערב. לעומתו, אייתוללה רוח-אללה חומייני – שעלה לשלטון ב-1979, במהפכה שהדיחה את השאה – התמקד בתרבות האסלאם ופעל לנשל את המורשת הפרסית ממעמדה, להתרחק מתרבות המערב ולטפח משטמה כלפיה. המלוכה הפהלווית לא הצליחה להקהות את מורשת האימאם חוסיין הנערץ על השיעים, והרפובליקה האסלאמית לא הצליחה לנתק את החברה ממורשת המלך כורש, אבי האימפריה הפרסית, וגם לא להתעלם מהשפעתה של תרבות המערב.

בשני הנדבכים הראשונים מעוגנת תחושת הייחודיות והעליונות של איראן ביחס לשכנותיה, ושאיפתה להפוך לכוח מרכזי באזור. השיעים ראו את עצמם מראשיתם כאליטה של האסלאם, וחשו כי על אף שדגלו בתורה הנכונה מעמד הבכורה נגזל מהם על ידי יריביהם הסונים. המהפכה האסלאמית נראתה כהזדמנות להחזיר עטרה ליושנה. תפיסת העולם המהפכנית האסלאמית חוצה

מגדל שהיאד הוקם בשהרן ב-1971 ביזמתו של מוחמד רזא שאה דגל החאגות לציון 2,500 שנה לאימפריה הפרסית, מימי כורש ועד איראן הפהלווית. לאחר המהפכה שונה שמו למגדל אזאדי – מגדל החירות. הפגנה של תומכי חומייני בשהרן על רקע המגדל, 1979
Bettmann/Getty Images

המהפכה האסלאמית אימצה תפיסה שלפיה איראן היא מצודת האסלאם ונפילתה היא בבחינת נפילתו של האסלאם

אם אפשר להעלים את התרבות המערבית מאיראן. במישור הבינלאומי איראן שואפת להיות מדינה ככל המדינות, ועל כן היא אינה יכולה להימנע מקיומם של עקרונות מערביים כמו לאומיות, חוקה ופרלמנט, ומדפוסי החינוך והטכנולוגיה של המערב המודרני. קשה אפוא להתעלם משלושת הנדבכים – לאומיות, אסלאם ומערב – אך השפעתו היחסית של כל אחד מהם משתנה בהתאם לתפיסתם של בעלי השררה באותה עת.

אסלאמית או לאומית

המהפכה האסלאמית פרצה ב-1979 בעקבות התקוממות עממית נגד שלטון היחיד של השאה. בין המתקוממים היו אסלאמיסטים וקומוניסטים שהתנגדו לתרבות המערב שהשתית השאה במדינה, ואחרים ששאפו לשלטון דמוקרטי וליברלי יותר. בסופו של דבר השתלטו האסלאמיסטים על איראן, ואייתוללה רוח-אללה חומייני הפך למנהיג העליון של המדינה. על פי החוקה החדשה המנהיג העליון צריך להיות חכם הדת הבולט בשיעה והנאמן ביותר לדת – אַעְלֵם וַאצְ'ק – בניגוד לראשי המדינה בעבר שלא היו בעצמם אנשי דת. בעקבות המהפכה זוהתה תורתו של חומייני במידה רבה עם האסלאם, על אף

מכונים איראן זמין – אדמת איראן. האיראנים מתגאים בהישגים התרבותיים והמדעיים של הפרסים, ובכך שפרס שמרה על זהותה התרבותית למרות פלישות חוזרות ונשנות – כולל הכיבוש הערבי. הדגשת תפארתה של האימפריה הפרסית מזינה תחושה של עליונות היסטורית המציבה את איראן במרכז היקום.

בחיפושיה אחר דרך להתמודד עם אתגר המודרניות המערבית היטלטלה איראן במאתיים השנים האחרונות בין ניתוק מהמערב והסתגרות מפניו לבין חיקויו, והגיעה לבסוף לדחייתו המוחלטת. למרות זאת, גם לאחר המהפכה ספק

מתנגדי ממשל קומוניסטים, סוציאליסטים ואסלאמיסטים הובילו למהפכה. מתנגדים חמושים בדרכות שהן, 1979
צייל: Hatami, מאוסף ספריית הקונגרס

שבאסלאם יש מצע נרחב של דעות שזכו במרוצת הדורות לפרשנויות שונות. ראשי המהפכה הציגו את הגותו כפרשנות בלעדית ומחייבת כפי שהם פירשו אותם, למרות שלא ביטאה את השקפת הזרם המרכזי בהגות האסלאמית בדורות האחרונים, וגם לא את עמדות העולמא – חכמי הדת – ערב המהפכה. חומייני עצמו שינה את עמדותיו במהלך המהפכה, והפך על פיהן רבות מתפיסות היסוד שהיו מקובלות אז בשיעה.

מרגע שאחזו המהפכנים ברסן השלטון וביקשו להגשים את רעיונותיהם המהפכניים הם נאלצו – כמו מהפכנים אחרים בהיסטוריה – להתאים את האידאולוגיה שלהם לתנאי המציאות המשתנים, ולצרכים הנדרשים לקיומה של מדינה. למעט יוצאים מן הכלל, כאשר האידאולוגיה התנגשה עם האינטרסים של המדינה, יד האינטרסים הייתה על העליונה. ב־1988 פסק חומייני כי יש לממשלה סמכות להרוס מסגד או להשעות את קיומה של מצוות יסוד באסלאם אם האינטרס של האומה המוסלמית – מְצַלְחָה – מחייב זאת. השאלה מי קובע אם מדובר באינטרס של האסלאם, של המשטר האסלאמי או של המנהיג העליון נשארה עמומה. גם בשאלה באיזו מידה ובאילו נסיבות ראוי לחרוג מהאידאולוגיה נתגלעו מחלוקות בקרב מנהיגי המהפכה. בסוגיות יסוד כמו דת ומדינה, אידאלים ואינטרסים לאומיים, בדלנות וגלובליזציה והקשרים בין איראן למערב לא הייתה תמימות דעים. על אף ששיקולים לאומיים היו מזוהים עם

המהפכנים הציגו את עצמם

כמפרשים הבלעדיים של האסלאם,

ריכזו בידיהם את כל מוקדי הכוח ולא

בחלו בדיכוי מתנגדיהם באלימות

הגשמת המהפכה הייתה חשובה לו יותר מדבקות באידאולוגיה. תמונות של האייתוללה רוח־אללה חומייני על כן שממנו הופל פסלו של השאה, טהרן, 1979

Michel Setboun/Getty Images

שיקולים לאומיים קיבלו עדיפות
בזוקה החדשה שנוטחה
ב־1979. ג'אל אל־דין פרסי, חבר
מפלגת הרפובליקה האסלאמית
שמועמדותו לנשיאות נפסלה בשל
מוצאו האפגני, 1981.
nedaesfahan.ir

היה ממנהיגי המהפכה האסלאמית
ומונה למנהיג העליון לאחר מותו
של חומייני ב־1989. עלי חמינאי
מוביל את תפילת יום השישי, 1979
ilchs.ir

העממת בסוריה באביב הערבי ובמתקפה של דאעש,
אולם ב־2024 נרתעה מלעמוד לצדו.

עדיין במחלוקת

על קביעת המדיניות ניטש מאבק עז בין זרמים בעלי
גישות מנוגדות במחנה המהפכני, ובעיקר בין שמרנים
אידאולוגים קיצונים הדבקים בדוגמה המהפכנית
לפרגמטים ולרפורמיסטים המשלבים השפעות
לאומיות ומערביות וזוכים לתמיכה גוברת בציבור
הרחב. הראשונים חוסים מאז 1989 בצלו של המנהיג
העליון האייתוללה סייד עלי חוסייני חמינאי, העומד
בראש המחנה ושולט בשלושת רשויות השלטון.
הוא נתמך על ידי גופים מהפכניים כמו משמרות
המהפכה, וקרנות עתירות הון השולטות במוסדות
חברתיים כלכליים, ובהן קרן המדוכאים וקרן
השהידים.

בעוד שחומייני נחשב למנהיגה של מהפכה עממית
וסמכותו הייתה מקובלת על ציבור נרחב, הרי
שלחמינאי ולשותפיו היו לאורך השנים מתנגדים
רבים. כדי לשלוט הם הציגו את עצמם כמפרשים
הבלעדיים של האסלאם, ריכזו בידיהם את כל מוקדי
הכוח ולא בחלו בדיכוי מתנגדיהם באלימות בשם
אלה. למרות זאת, הם לא הצליחו להוכיח כי דרכם

עמדתו של השאה זורים לעקרונותיו של חומייני,
בפועל התנהלה מדיניותו של חומייני בדרך כלל
על פי שיקולים לאומיים. כשעלתה בראשית
המהפכה הצעה לשנות את שמו של המפרץ הפרסי
– שהערבים מכנים אותו ערבי – למפרץ המוסלמי,
התנגד חומייני לשינוי ודבק במינוח הלאומי. למרות
השוויון העקרוני בין קבוצות אתניות שונות במדינה
ובין סוגים לשיעים, נקבע בחוקת המהפכה כי רק
שיעי ממוצא איראני יכול לכהן כנשיא. כך למשל
בבחירות הראשונות לנשיאות התברר כי ג'אל אל־
דין פרסי, שהיה מועמד מוביל, הוא ממוצא אפגני,
ומועמדותו נפסלה.

למרות האיידאל האסלאמי היו לאיראן קשרים
הדוקים עם סוריה שנשלטה על ידי מפלגת הבעת'
החילונית בראשות חאפז אל-אסד, אך עם עיראק,
שאף בה שלטה מפלגת הבעת', נלחמה איראן
בעקבות סכסוך גבולות ובטענה שדתה הסונית היא
אנטי אסלאמית. שיקולים פוליטיים ולאומיים הנחו
את המשטר האיראני גם בתמיכתו בארמניה הנוצרית
במלחמתה נגד אזרבייג'ן המוסלמית השיעית.

עקרונות המהפכה חייבו עמידה לצד עמים שחוו
שלטון דיכוי, אך למרות זאת נחלצה איראן להציל
את משטרו של בשאר אל-אסד בעת ההתקוממות

תביא מזור לחוליי החברה ולרווחתה. היד הקשה באה לידי ביטוי בדיכוי המהומות ההמוניות התכופות שהתעצמו לאורך השנים. מחאות התעוררו כבר בראשית המהפכה, וב-1999 פרצה מחאת הסטודנטים. ב-2009, בעקבות ניצחוננו כביכול של מחמוד אחמדינג'אד בבחירות, פרצה המהפכה הירוקה. בשנים 2017-2019 היו מחאות על רקע חברתי כלכלי, וב-2020 פרצה מחאה בשל התכחשות הממשלה לכך שייטרה מטוס נוסעים אוקראיני ובשל מחדלים בטיפול במגפת הקורונה. המחאות ביטאו ביקורת על המשטר בשני התחומים העיקריים העומדים בבסיס המהפכות הגדולות בהיסטוריה המודרנית – צדק חברתי וצדק פוליטי – לחם וחירות. תנועת המחאה ב-2022 ביטאה זאת בכותרת: נשים, חיים, חופש.

למרות היומרה המהפכנית של המשטר אין כיום יותר חופש מאשר היה בימי השאה. אז נחשבה ביקורת על המשטר לפשע, כיום היא משולה לחטא. כששאלתי עמית איראני על חופש הביטוי באיראן, הוא ענה בסרקוזם: "יש לנו חופש ביטוי, אבל אין חופש לאחר הביטוי". גם התקווה לצדק חברתי נגוזה. שכבת העשירים התחלפה באליטה חדשה, אך הפערים לא הצטמצמו.

מאז המהפכה ניכרת בציבור התרחקות מהדת, וההסתייגות של העם מהמשטר גדלה, כפי שניכר מאחוזי ההשתתפות הנמוכים בבחירות. התגבשות הציר הסוני ושיתוף הפעולה שלו עם המערב החריפו את העימותים הפנימיים ואת הביקורת. ב-2021 אמר אחמדינג'אד כי איראן האסלאמית מאופיינת בחוסר צדק, וכי זו לא דת אלא דת השטן. נשיא איראן הנוכחי, מסעוד פזשכיאן, הביע בחודשים האחרונים חשש כי הקשיים הכלכליים יובילו להתמוטטות המשטר. כיום ההתנגדות לשלטון בשיאה, בעת שחמינאי – המכהן בתפקיד המנהיג העליון כבר 36 שנה – בן 85 ומצב בריאותו לא יציב.

ידידות מופלאה

איראן לא גובלת בישראל, לא התחוללו בינן מלחמות ואין להן תביעות טריטוריאליות זו מזו.

עבור ישראל, שעם הקמתה חיפשה הכרה במרחב המוסלמי, הייתה איראן בעלת ברית אידאלית. מדינה מוסלמית שיעית ופרסית, באזור שרוב תושביו הם ערבים סונים, ויש לה היסטוריה של עוינות עם שכנותיה המוסלמיות. איראן גם זכורה לטוב במורשת היהודית בזכות האישור שהעניק המלך כורש ליהודים לעלות לירושלים ולבנות את בית המקדש. מיקומה האסטרטגי, גודלה, אוצרות הנפט והגז שלה ופוטנציאל כלכלי רב מעניקים לה חשיבות נוספת. חזונו של ראש הממשלה דוד בן-גוריון היה ברית עם מדינות הפריפריה. בשל המתרחקות בין ישראל לשכנותיה הקרובות הוא האמין כי עליה להתידד עם

"איפה הקול שלי?". סיסמת התנועה הירוקה שטענה לזיוף תוצאות הבחירות לנשיאות איראן ב-2009. מפגנה מחזיקה בשלט עליו כתוב "הם הרגו את אחי כי הוא שאל: איפה הקול שלי?"
Hamed Saber/Flickr

חסי ישראל

בשל המתיחות בין ישראל לשכנותיה הקרובות האמין בן-גוריון כי עליה להתייחד עם מדינות מרוחקות יותר, בעיקר איראן וטורקיה

באביב 1950 כוננו לראשונה יחסים דיפלומטיים בין הממשל הפהלווי לממשלת ישראל. דוד בן-גוריון עם רזא סאפיניה, נציג איראן בישראל בשנים 1950-1951

צילום: טדי בראונר, נע"מ

מדינות מרוחקות יותר, בעיקר איראן וטורקיה, ועם בני המיעוטים באזור, כמו המרוונים בלבנון והכורדים בעיראק.

איראן חשה מאוימת מהמדינות המוסלמיות במזרח התיכון – ובהן מצרים, סוריה ועיראק – שהאידאולוגיה הלאומית הערבית שלהן הציבה בפניה אתגרים רציניים, ולכן הייתה המדינה המוסלמית השנייה, אחרי טורקיה, שהכירה דה פקטו בישראל ב-1950. אף שהיחסים בין המדינות לא היו רשמיים, הם התפתחו – בעיקר בשנות השבעים – למה שבכיר איראני כינה ב-1976 יחסי אהבה ללא חוזה נישואין. השאה העריך את כוחה של יהדות העולם, ובחתימתו לקשרים עם המערב הוא ראה בישראל בעלת ברית רצויה. הוא הוקסם מעוצמתה ומהצלחתה של ישראל, בעיקר בתחומי הצבא, הטכנולוגיה, המדע, החקלאות והרפואה, וראה בה דגם ראוי של מדינה המושתתת על דת אך מאופיינת כמדינה חילונית ומודרנית. העוינות בין ישראל למדינות ערב הולידה אינטרסים משותפים, ובהם התמיכה בכורדים בעיראק והתנגדות למצרים, והשאה גם קיווה כי ישראל תמשוך אליה את העוינות הערבית שהייתה מנת חלקם של האיראנים.

ב-1963 יזם השאה רפורמה חברתית כלכלית שכונתה המהפכה הלבנה, ומאז התהדקו הקשרים בין איראן לישראל, וחברות ישראליות שונות – ובהן סולל בונה, תכנון המים לישראל וכור – פעלו באיראן, וגם שיתוף הפעולה הצבאי התהדק. בשנים 1975-1977 שהיתי באיראן לצורך מחקר, וגיליתי קהילה יהודית עשירה, גאה ובוסתת, לא מעט בזכות עוצמתה של ישראל. הייתה באיראן גם קהילת ישראלית שחבריה היו אנשי עסקים, דיפלומטים ועובדי חברות כלכליות. ילדיהם למדו בבית ספר ישראלי, אחד משניים בלבד שפעלו אז מחוץ לישראל. אל על קיימה טיסות ישירות יומיות לטהרן, אבל הנחיתות וההמראות לא הוצגו באופן פומבי, ועל רכב השגרירות לא הונפו דגלים ולא היה לו מספר דיפלומטי. יהודים איראנים התייחסו אז בבדיחות לשושלת המלוכנית שהיטיבה עם היהודים, ואמרו כי השם פהלווי נגזר מהמלים פאפא לוי – אבא לוי.

המנהיג העליון הוא בעל הכוח הפוליטי הגדול ביותר בממשל האיראני, והוא הקובע את מדיניות החוץ והפנים. המנהיג העליון עלי חמינאי לצד הנשיא מחמד חאמנאי, 1997. khamenei.ir

העניין הפלשתיני הפך לטוהיה מהותית בשלטון חומייני בשל שאיפתו לבסס את איראן כמנהיגת העולם המוסלמי. יום ירושלים הבינלאומי, בול דואר איראני, 1986 חנות הדואר האיראנית

המנהיג העליון חמינאי. מאז חתמי נבחרו שני נשיאים פרגמטיים נוספים. חסן רוחאני כיהן בשנים 2013-2021 ובזמנו נחתם הסכם הגרעין, וב-2024 נבחר הנשיא הנוכחי מסעוד פושכיאן התומך בחידוש הסכם הגרעין. הנשיאים אחראים לניהול המדינה, ולכן הם נוטים לגישות פרגמטיות, אך הכוח נמצא כאמור בידיהם של חכמי הדת שאינם נושאים בתפקידים ביצועיים. מְהֵדִי באזרגאן, ראש הממשלה הראשון של המשטר האסלאמי, הטיב להגדיר מצב זה באומרו: חומייני הפקיד בידי סכין ללא להב.

מעצמה בחרדה

בעקבות האביב הערבי שפרץ במזרח התיכון בסוף 2010 נחלשו מדינות הלאום שהיו כפופות לשליטים רבי עוצמה, ובהן מצרים וסוריה. לעומתן בלטה איראן ביציבותה, והיא ניצלה את חולשת יריבותיה לקידום שאיפותיה באזור. את הקרקע לעליית מעמדה של איראן הכשירה במידה רבה דווקא ארצות הברית שכונתה השטן

רכשה דרך ישראל נשק וחלפים מתוצרת ארצות הברית, במה שנודע לימים כפרשת איראן קונטרס. במקביל לשיתוף הפעולה החשאי נמשכו ההצהרות המתלהמות, ואיראן פעלה נגד האינטרסים של ישראל בכל מקום שיכלה. חמינאי היה עקבי בהטפתו לחיסולה של ישראל, והציע לפתור את הבעיה בדרכי נועם כביכול. הוא קרא לערוך משאל עם שבו תושבי פלשתיין בני כל הדתות שגרו בה בתקופת המנדט יחליטו על גורלה, בהנחה שהרוב יהיו בעד הקמתה של מדינה פלשתינית. בפרסית מכוונה גישה זו חניקה באמצעות צמר גפן.

מוחמד חתמי נבחר לנשיא איראן ב-1997, בסוף העשור שהחל בהתפרקות ברית המועצות ובהסכם אוסלו, וסימן את התרחבות מחנה הרפורמה ואת התחזקות הפרגמטיון. חתמי העלה על נס את הדיאלוג בין תרבויות, וקרא להשתלב במציאות הפוליטית בעולם על פי עקרון המְצַלְחָה, ובכירים בממשלתו הביעו לעתים דעות מתונות יותר ביחס לישראל. שר הפנים עבדאללה נורי אמר כי אם ערפאת מנהל משא ומתן עם ישראל הרי שלאיראן אין זכות לכפות על הפלשתינים את עמדותיה, ועליה להשלים עם המציאות ולא להיות – בהתאם לאמרה הפרסית – קערה החמה יותר מהמרק. בפועל, המפתח לשינוי לא היה בידי חתמי אלא בידי

revolution syria

את הקרקע לעליית מעמדה של איראן הכשירה במידה רבה דווקא ארצות הברית שכונתה השטן הגדול כשנלחמה באויבותיה של איראן

הציב ארגון דאעש אתגר אידאולוגי בפני האסלאם השיעי כולו ואתגר אסטרטגי בפני איראן. מהאתגר הראשון נחלצה איראן בעזרת רוסיה וטורקיה, ומהשני בעזרת ארצות הברית ורוסיה, והצליחה למצב את עצמה כבת ברית מחוזרת נגד אסלאמיסטים סונים במזרח התיכון. מי שנחשבה בעיני המערב עד אז לחלק מהבעיה האזורית, שדרגה את עצמה למעמד של חלק מהפתרון.

במקביל לביטחון שאיראן מקרינה, ניכרים בה גם חוסר ביטחון וחשש מתמיד מפני קשר שיירקם נגדה. במאות הקודמות הוטל האשם על בריטניה, ומאז המהפכה הופנה האשם כלפי ארצות הברית וישראל. בעיני האיראנים גם דאעש מייצג מזימה אמריקאית וישראלית נגד איראן והשיעה, ולדעתם שתי המדינות זוממות לנצל את דאעש כדי למוטט את המשטר האיראני. האיום גבר בשל העיצומים שהטילו במשך השנים ארצות הברית ואירופה על איראן, ובשל יציאת ארצות הברית מהסכם הגרעין ב-2018 והחתימה על הסכמי אברהם ב-2020.

הרפובליקה האסלאמית עמדה לצדו של בשאר אל-אסד במלחמת האזרחים בסוריה באיב הערבי. כוחה שהופצה ברשתות החברתיות קראה ליום זעם ברחבי סוריה, אביב 2011

Michael Thompson/Flickr

הגדול כשנלחמה באויבותיה של איראן. ב-1991 פלשה קואליציה מערבית בהנהגת ארצות הברית לעיראק שבראשה עמד סדאם חוסיין ושברה את כוחה הצבאי. ב-2002 מיגרה קואליציה דומה את הטאליבן שאיים על איראן מאפגניסטן שבמזרח, וב-2003 חזרה ארצות הברית לעיראק ומיגרה את משטר הבעת'. המתנה הנכבדה ביותר הייתה חתימת המעצמות ובראשן ארצות הברית על הסכם הגרעין ב-2015.

מלחמת האזרחים שפרצה בסוריה ב-2011 כחלק מהאביב הערבי איימה על משטרו של הנשיא בשאר אל-אסד, בן טיפוחיו של המשטר האיראני, וב-2014

טכנולוגית הגבירו את הביטחון העצמי של המשטר והחריפו את הרטוריקה נגד ישראל. לאחר הצהרתו של חמינאי בסתיו 2015 כי ישראל לא תתקיים בעוד 25 שנה, הוצב בכיכר פלשתין בטהרן שעון דיגיטלי המונה את הימים עד להשמדתה, על אף שחמינאי הבהיר כי המטרה אינה חיסול היהודים אלא רק קץ למשטר הציוני.

במלחמה שעדיין לא הסתיימה ספג העומק האסטרטגי שבנתה איראן מכה קשה ונחלש מאוד. באיראן, הסובלת מקשיים כלכליים המכבידים על האזרחים, מתרבה הביקורת על ההשקעה הצבאית הגדולה שבאה על חשבון רווחת האזרחים, מה גם שחלק גדול ממנה ירד לטמיון. □

מאז המהפכה האסלאמית פועלת איראן ליצירת חזית התנגדות במדינות הלגש ובחצי האי ערב. לזחומי חיזבאללה
Khamenei.ir

שילוב של תחושות קרבנות ועוצמה, והתגבשות היומרה להפוך למדינה מרכזית באזור, תרמו לגיבוש אסטרטגיה שנועדה להרחיק את האיום מגבולות איראן כאמצעי לביטחון הלאומי, ולעצירת דאעש בסוריה כדי שלא יהיה צורך להילחם בו ברחובות טהרן. לפי תפיסה זו עיראק, לבנון, סוריה, עזה ותימן הן העומק האסטרטגי של איראן. במקביל, וממניעים דומים, פיתחה איראן את תכנית הגרעין. צעדים ראשוניים להרחבת השפעתה של איראן באזור ניכרו כבר עם הקמת המשטר, כחלק מהמאמצים לייצא את המהפכה. התהליך התרחב, השתכלל והפך למדיניות סדורה בעקבות נפילת משטר הבעת' בעיראק ב-2003, והתעצם עוד יותר עם האביב הערבי ועם האתגר שהציב דאעש. ב-2024 היו בחזית ההתנגדות של איראן תריסר מיליציות גדולות בחמש מדינות – לבנון, עיראק, סוריה, תימן ובחריין – וכוחות נוספים בקרב הפלשתינים, בעיקר בעזה. ההתקדמות בתכנית הגרעין, העצמת כוחה של איראן באזור, ביסוס המיליציות ובניית עוצמה צבאית

פרופ' דוד מנשרי פרופסור אמריטוס בחוג להיסטוריה של המזרח התיכון ואפריקה ומייסד מרכז אליאנס ללימודים איראניים באוניברסיטת תל אביב. מומחה בתחומי היסטוריה, דת ומדינה והשכלה גבוהה באיראן ובמזרח התיכון

